

Nigar İbrahimli
Magistrant
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət
və İncəsənət Universiteti
E-mail: i.nu.ni@mail.ru

Muzey memarlığının inkişafında müasir tendensiyaların rolu

Xülasə: Məqalədə muzey memarlığının inkişafında müasir tendensiyaların rolu haqqında məlumat verilir. Muzey memarlığının çoxfunksiyalılığı təhlil edilərək müqayisələr aparılmışdır.

Açar sözlər: muzey, memarlıq, muzey binaları.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 77-ci maddəsində qeyd olunur: “Tarix və mədəniyyət abidələrini qorumaq hər bir şəxsin borcudur” [1].

“Muzey-maraqlananların zövqünə xidmət göstərən dəbdəbəli əşyaların faydasız toplusu deyil. Bunu böyük əhəmiyyət kəsb edə biləcək bir məktəbə çevirmək” və abidələrin “gizlədilməsinə deyil, nümayişinə” xidmət edən ekspozisiyanın radikal baxışını təşkil etmək lazımdır” [2.s 16].

İlk muzey tipli tikililər əsasən 17-18-ci əsrlərə aid saray qalereyaları idi. Xüsusi bir muzey binası isə XIX əsrdə meydana gəldi. Tez-tez muzeylər üçün uyğunlaşdırılan saraylarda olduğu kimi, bu binalarda da zallar ümumiyyətlə anfilada formasında təşkil olunurdu. XIX əsrin II yarısından sərgi salonları, anbarlar, kitabxanalar, auditoriyalar və s. kompleks kimi qurulur, fasadlara klassik və ya milli üslubda təntənəli bir görünüş verilirdi və interyerlər tez-tez sərgilənən əşyaların üslubunda təşkil olunurdu. 20-ci əsrin ortalarından isə muzey binalarının kosmik planlaşdırma qərarları kolleksiyaların xüsusiyyətləri, milli adət-ənənələrimiz və iqlim şəraiti, şəhərsalma vəziyyəti ilə daha çox üzvi əlaqəyə girmişdir. Müasir muzey memarlığının ümumi bir xüsusiyyəti daxili məkandan istifadə elastikliyi, əsas binaların dəyişdirilməsi və sonrakı genişləndirilməsidir. Binanın mərkəzində ekspozisiyanın döşəmələrini birləşdirən çox sayda işıq salonu olan muzeylər üstünlük təşkil edir. Yeni binaların quruluşu bütün ekspozisiya ilə tanış olmaq, ayrı-ayrılıqda ayrıca bölmələri seçərək yoxlamaq imkanı yaradır. Tez-tez kolleksiyaların qavranılmasını artıran məkan effektləri yaradılır, arakəsmələrin köməyi ilə eksponatlar qruplaşdırılır. Müasir muzeylərin sərgi otaqlarının vizual-məkan təşkilində təbii və süni işıqlandırmanın birləşdirilmiş sistemləri əhəmiyyətli rol oynayır.

21-ci əsrin sonunda muzey binalarının memarlığı son dərəcə müxtəlif və çoxfunksiyalı hala gəldi. Məlum oldu ki, muzeyin rolu artıq sadəcə kolleksiyalardan ibarət deyil. Dünyada on illərlə davam edən muzey anlayışı muzeylər üçün çox sayda yeni binanın inşası, köhnə binaların genişləndirilməsi və yenidən qurulması ilə müşayiət olunur. Müasir muzey memarlığında təcəssüm olunan müxtəlif formalar və şəkillər ictimaiyyət tərəfindən aktiv şəkildə müzakirə olunur. Birmənalı qarşılanmayan bu fikirlər müəyyən mübahisələrə səbəb olmuşdur. Uzun müddət davam edən müzakirələrdə tədqiqatçıları bir sual maraqlandırır. Muzey binası necə təşkil olunmalıdır? Eksponatlar üçün bir qəbul otağı və ya bir memarlıq məkanı və yaxud qiymətli bir nümayiş obyektini kimi.

Muzey binası çox ümumi bir anlayışdır. Əslində muzeylərin yeri olduqca müxtəlifdir. Bəzi tarixi hadisələrlə əlaqəli köhnə bir bina ola bilər. Eyni zamanda, bu bina müəyyən funksiyaları yerinə yetirmək üçün hazırlanmış bir muzeydir, burada bina özü əsas eksponat ola bilməz. Amma muzeylər üçün belə obyektlər ümumiyyətlə qurulmamışdı. Bir qayda olaraq, bu cür binaların interyeri güclü şəkildə yenidən qurulur, muzey tapşırıqlarına uyğunlaşır. Ən çətin problem, tarixi binanı elə bir muzeyə uyğunlaşdırmaqdır ki, müasir muzeyşünaslığın bütün tələblərinə cavab versin və qiymətli tarixi obyekt məhv edilməsin. Bina xüsusi olaraq muzey üçün tikilə bilər. Yəni yenidən qurulan binalar, muzey binalarına olan tələblərə demək olar ki, heç vaxt cavab vermir. Ancaq bu vəziyyətdə də bir problem ortaya çıxır: muzey böyüdükcə fondlar üçün yeni otaqlar, ekspozisiyalar tələb olunur, köhnə binalar yeni tələblərə cavab verməməyi dayandırır və s. Eyni zamanda, çox şey muzeyin profilindən və məqsədindən asılıdır. Bir muzey üçün bir binanın seçilməsi və ya yenisinin inşası həmin muzey binası üçün memarlıq layihəsinin yaradılmasını tələb edir. Bu işdə memarla yanaşı, muzey işçiləri mütləq onun inkişafında iştirak etməlidirlər. Burada əsas məqsəd muzey binası konsepsiyasını yaratmaq, muzey əşyalarının saxlanması, sərgilənməsi, kitabxanaların, oxu salonlarının, mühazirə salonlarının yerləşməsi və kolleksiyanın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün muzey mütəxəssislərinin tələblərini izah etməkdir. Bu gün sarayların istifadəsi müasir muzeyin fəaliyyəti ilə daim əlaqələndirilir və muzey işinin sahələrindən birinə çevrilmişdir. Muzey sistemi olmadan abidələrin öyrənilməsi mümkün deyil. Mədəniyyət tarixindəki mühüm hadisələrlə əlaqəli memarlıq obyektlərinin muzeydə nümayiş etdirilməsi mədəni ənənələrin ötürülməsində xüsusilə dəyərli amildir. Muzey öz maraq dairəsində olan memarlıq abidələrini özündə cəmləşdirərək yeni məkan xüsusiyyətləri əldə edir. Sarayların istifadəsi problemi, orijinal məqsədlərinin dəyişdirilməsi səbəbindən bütün tarix boyu mövcud olmuşdur. Sarayların əsas istiqamətlərindən biri də "özəl" muzeylər kimi ictimaiyyətə açılması idi ki, sahibləri yaşayış yerlərinin ayrılmaz hissəsi

olan və sosial əhəmiyyət daşıyan sənət əsərlərini nümayiş etdirməyə başladılar. Cəmiyyətin mədəni həyatı üçün sənət kolleksiyalarının dəyərini anlamaq onlara layiqli bir dəyər verməyi tələb etdi. Ali dairələrin nümayəndələri bunun üçün ən yaxşı memarları dəvət edərək evlərini yenidən qurdular və genişləndirdilər. İlk olaraq, muzey memarlığında muzey binasının xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Muzey binası əlçatan olmalıdır. Süjet, binanın yenidən qurulması, əlavə sahələrin genişləndirilməsi məsələlərini həll etməyə imkan verməlidir. İkincisi, memarlıq dizaynı binaların ilkin planı olmalıdır: bütün otaqlar əlçatan və əlçatan olmayana bölünür, kolleksiya üçün nəzərdə tutulub və kolleksiya üçün nəzərdə tutulmur. Bu, muzey binasında yol nişanlarının istiqamətini müəyyən etməyə imkan verir. Muzeylərin yerləşdiyi müxtəlif növ binalar, müxtəlif dərəcədə yararlılıq dərəcəsi muzey dəyərlərinin saxlanılmasının real şərtlərini öyrənməyi, bu şərtlərin bir növ "görüntüsünü" əldə etməyi zəruri etdi. Bu amillərin hər biri muzey binalarının mikroiqliminə təsir dərəcəsini müəyyənləşdirdi. Əslində, bu muzeyin sistemindəki memarlığın funksiyaları və müasir mədəniyyətdəki muzeyin özünün rolu ilə müəyyən olunan münasibətlərdir. Bina muzey mütəxəssisləri tərəfindən muzey sisteminin tam hüquqlu bir struktur elementi kimi tanındıqdan sonra, özünəməxsus vasitələrin köməyi ilə əsas sosial-mədəni həyata keçməyə kömək etməlidir. Bina yalnız bir qabıqdır, muzey əşyaları yerləşdirmək üçün bir yerdir. Bu baxımdan, muzey binası, ilk növbədə işlək olmalı, əşyaların toplanması və elmi işlərin aparılması üçün əlverişli bir məkan olmalıdır. Bəzi texniki, mühəndis və struktur xüsusiyyətlər, işıqlandırma, daxili mikroiqlim və təhlükəsizlik tələbləri baxımından da vacibdir. Muzey binasının memarlıq quruluşu, muzey rabitəsi nəzəriyyəsinə əsaslanan muzeyin tədris funksiyasının həyata keçirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Bir muzeydə ziyarətçilərlə ünsiyyət qurmaq, memarlığın estetik xüsusiyyətləri kimi çox vacibdir. Muzey ayrılmaz vizual kompleks kimi qəbul edilir, buna görə binanın bədii təsviri ziyarətçi ilə muzey məkanı arasında qarşılıqlı təsir prosesində mühüm rol oynayır. Muzeyin memarlığı bu unikal məkanı yaradır və ziyarətçinin muzeyin xüsusi dünyasına daxil olmasına kömək edir. Muzeyin sənədləşdirmə və maarifləndirmə funksiyaları tarixi dövrlərdə dəyişməz qalsa da, eyni zamanda konkret mədəni, iqtisadi və ya siyasi vəziyyətdən asılı olaraq daim inkişafdadır və daim dəyişir. Müasir şəraitdə, hər iki təyin olunmuş funksiya əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalır. Bilbao şəhərindəki məşhur Guggenheim Muzeyi binası işləmə dəyişikliyinə yaxşı bir nümunədir. Memarlıq prinsiplərinə görə dekonstruktivist olan bu bina (memar Frank Gehry, 1997) hər hansı bir muzey kolleksiyasına malik deyil. Yalnız müvəqqəti sərgilərin keçirilməsi üçün tikilib. Belə bir vəziyyətin yaranması ümumiyyətlə sosial-mədəni mühitdəki dərin dəyişikliklərin nəticəsidir.

Muzey rabitəsi və onun sonrakı intensiv inkişafı muzey dünyasına həqiqi bir inqilab gətirdi. Rabitə yanaşmasına görə muzey rabitəsi antroposentrikdir, insanı ön plana çıxarır, buna görə muzeylərdə əsas məsələ daxili işdən ziyarətçi ilə qarşılıqlı əlaqəyə keçdi. Ünsiyyət muzeylərin əsas hədəfinə çevrildi, və bu da özlüyündə müsbət hal kimi qəbul olunur. Bununla yanaşı, bunun bəzi yan təsirləri də var, xüsusən də fondlar və daimi kolleksiyalar olmadan muzeylərin görünüşü lazımi forma ala bilməz. Bu növün ən son nümunəsi, Zaha Hadid tərəfindən tərtib edilmiş, 2009-cu ilin payızında açılan Romadakı 21-ci əsr Maksxi Milli Muzeyidir. Muzey rəsmi olaraq 30 may 2010-cu ildə açıldı. Bu tarixdən bir neçə ay əvvəl ziyarət edildi və orada yalnız memarlıq sərgiləndi. Berlindəki Yəhudi Muzeyi ilə eyni idi, daimi sərginin meydana gəlməsindən üç il əvvəl yalnız bir il memarlıq obyektini kimi fəaliyyət göstərdi və bu müddətdə ziyarət edənlərin sayı iki yüz mindən çox oldu [3]. Muzey rabitəsi nəzəriyyəsinin ortaya çıxması və əhəmiyyətinin artması ən müasir mədəniyyətdəki dərin dəyişikliklərlə əlaqələndirilə bilər. Bu nəzəriyyə modernist cərəyanın tənəzzülünün gerçəkləşməyə başladığı və yeni bir mədəniyyət hadisələri sistemi ilə əvəz edildiyi bir vaxtda yaranmışdır və postmodernizm adını almışdır. Yeni hərəkət özündən əvvəlki sələfinin yaratdığı ziddiyyətləri həll etmək, "yüksək" və kütləvi mədəniyyət arasındakı xətləri silmək vəzifəsini qarşıya qoymuşdur. Elitizm ilə səciyyələnən modernizmdən fərqli olaraq, postmodernizm kütləvi ünsiyyətə yönəlir və bu mədəni vəziyyətdə olan muzey mədəniyyətin demokratikləşməsi üçün vacib vasitəyə çevrilir. Eyni zamanda, memarlıq muzey üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu gün kütləvi ünsiyyət formalarından biri kimi konseptləşdirilmiş, müasir muzeyşünaslıq tərəfindən hazırlanmış yeni model və konsepsiyaları gözə çarpan hala gətirə və muzeyə gələnlərin cəlb olunmasının əsas amilinə çevrilə bilər. Memarlar, getdikcə muzey işçiləri və muzey dizaynerləri ilə birlikdə yeni bir şey haqqında ictimaiyyətə "ünsiyyət quran" binalar yaradırlar. Muzeyin məqsədi, cəmiyyətin bütün üzvləri üçün əsas açıq və əlçatan olmasıdır. Muzey tikintisinin memarlıq praktikasında muzeyi ziyarətçilərə daha cəlbədicə etmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə olunur. Ən çox istifadə olunan strategiya, müasir vizual mədəniyyət çərçivəsində muzey binalarının daha möhtəşəm olması ilə əlaqədardır. Bu gün bir muzey binasının memarlıq görüntüsü məzmunu qədər əhəmiyyət kəsb edir. Memarlıq çox vaxt bir sərgi ilə eyniləşdirilir. Dramatik görüntü, teatralizasiya, zəngin ifadəli bir palitradan istifadə muzeyi yaradır. İndiki vəziyyətdə, hədəf auditoriyanın diqqətini cəlb etmək üçün muzey yalnız digər mədəniyyət müəssisələri ilə deyil, ticarət mərkəzləri, internetlə də rəqabət aparmağa məcburdur.

1980-ci illərdə görünüş "Yeni muzeyşünaslıq" və keçmiş muzey formalarının insanın ehtiyaclarını tam ödəmədiyini göstərir. "Mərkəz"

anlayışından imtina edərək postmodernizm insanı parçaladı və onu özünə bənzəməyən etdi. İnsanlar parçalanmış, bir-birlərindən ayrılmış olduqlarını, buna görə bu gün öz şəxsiyyətlərini qurmaq üçün materiallara ehtiyac duyduqlarını vurğuladılar. Əvvəllər muzeyin memarlığı orijinallığı baxımından qiymətləndirilmişdirsə, transmodern vəziyyət bu yanaşmanı rədd edir, ənənəni müasirlik prizmasından keçirərək yenidən düşünməyə üstünlük verir [5]. Muzey memarlığında transmodern sintezinin bariz nümunəsi, Almaniyanın Marbach şəhərində Devid Çipperfeld (David Chipperfield) tərəfindən inşa edilən Ədəbiyyat Müasirlik Muzeyinin yeni binasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. B., Qanun, 2006.
2. Eyvazova Y. M. Muzey ekspozisiyası (dərslük). Bakı: 2017, 246 s.
3. А.В.Чугунова Музейная Архитектура В Контексте Современной Культуры
4. Музееведение. Музеи исторического профиля. Уч. пос./под ред. К.Г. Левыкина, В. Хербста. М. - Высшая школа. - 1988.
5. Юренева, Т. Ю. Музееведение. Учебник для высшей школы. М. - Академический проект, 2006 г. - 560 с.

Роль современных тенденций в развитии музеев

Резюме

В статье приводятся сведения о роли современных тенденций в развитии музейной архитектуры. Проведен сравнительный анализ музейной архитектуры и сравнений.

Ключевые слова: музеи, архитектура, музейные здания

The role of contemporary tendencies in the development of museums

Summary

The article provides information on the role of modern trends in the development of museum architecture. Comparative analysis of museum architecture was conducted and comparisons were made.

Key words: museums, architecture, museum buildings